

A black and white photograph of a man and a woman performing on stage. The man is wearing a dark tuxedo with a white shirt and a dark bow tie. He has his arms outstretched to the sides. The woman is wearing a light-colored, sequined two-piece outfit and a matching headpiece. She is also performing with her arms outstretched. The background is dark, and there is a bright light source from the right, creating a strong highlight on the man's face and the woman's costume.

**MAREK
TELER**

ZAPOMNIANI ARTYŚCI II RZECZYPOSPOLITEJ

Marek Teler

**Zapomniani artyści
II Rzeczypospolitej**

Promohistoria (Histmag.org)

Warszawa 2019

SERIA: BIBLIOTEKA HISTMAGA

Redakcja: Piotr Abryszeński, Piotr Bejrowski

Korekta: Magdalena Mikrut-Majeranek

Skład i łamanie: Tomasz Kiełkowski

Projekt okładki: Tomasz Kiełkowski

Na okładce wykorzystaliśmy ilustrację przedstawiającą Bożenę Alesso i Wasyla Sonycha jako The Valenos w tańcu, lata 50. (z archiwum Jolanty Rzyszczewskiej).

ISBN: 978-83-65156-30-3

All rights reserved.

Copyright © 2019 by

PROMOHISTORIA Michał Świigoń

Warszawa 2019

e-mail: redakcja@histmag.org

www: <https://histmag.org>

Wydanie elektroniczne. Jeśli posiadasz ten egzemplarz z naruszeniem praw autorskich, zachęcamy: kup oryginalny e-book i wesprzyj jego twórców.

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Janina Smolińska: amerykański sen pięknej Polki	11
Edward Raquello: zawrotna kariera polsko-żydowskiego Latynosa	29
Alma Kar: córka popa wkracza na salony	43
Halina Dunin-Łabędzka: piękność z kieszeni	59
Lunia Nester: burzliwe losy „tancerki trzech kontynentów”	75
Harry Cort: wszystkie kłamstwa amanta ze skazą	89
Monika Carlo: dziewczyny ze Spławia pogoń za filmem	117

Włodzimierz Łoziński: aktor, żołnierz, więzień	129
Nieznane powojenne losy Iny Benity: tajemnica z Rhumspringe	153
Nieznane powojenne losy Iny Benity: długa droga do Ameryki	173
Bożena Alesso: życie „kobiety bez kości”	197
Lula Kryńska: artystka, która zeszła na złą drogę...	223
Stefan Rogulski: dramatyczne losy cudownego dziecka przedwojennego kina	243
Zakończenie	259

Wstęp

W ostatnich latach można zaobserwować rosnące zainteresowanie dziejami świata artystycznego II Rzeczypospolitej. Ukazały się między innymi biografie Eugeniusza Bodo, Toli Mankiewiczówny i Aleksandra Żabczyńskiego autorstwa Ryszarda Wolańskiego oraz książki *Ina Benita. Za wcześnie na śmierć Piotra Gacka* czy *Hanka Ordonówna. Miłość jej wszystko wybaczy* Anny Mieszkowskiej. Bardzo cennym uzupełnieniem życiorysów przedwojennych aktorek, które po wojnie znalazły się w Stanach Zjednoczonych, była z kolei publikacja *Skazane na zapomnienie. Polskie aktorki filmowe na emigracji* Grzegorza Rogowskiego. Rośnie również liczba stron internetowych poświęconych artystycznym elitom dwudziestolecia międzywojennego, a nawet pojawiają się czasopisma w całości dedykowane temu tematowi (np. wydawany w latach 2017–2018 kwartalnik „Stare Kino”).

Badanie życiorysów gwiazd międzywojnia bardzo usprawnił rozwój Internetu, a przede wszystkim działalność bibliotek cyfrowych, w których można odnaleźć między innymi zdigitalizowane

egzemplarze przedwojennych czasopism filmowych takich jak „Kino”, „Kino dla Wszystkich” i „Wiadomości Filmowe” oraz poświęconych nieco szerszej tematyce magazynów „Światowid” i „As”. Pomocne są również zdigitalizowane zasoby archiwów państwowych, które można znaleźć między innymi na stronach szukajwarchiwach.pl i Genealodzy.pl. Z kolei pokaźne zbiory zagranicznych dokumentów (m.in. karty pokładowe i dokumenty imigracyjne) oferują takie bazy danych jak Ancestry.com i [Family Search](http://FamilySearch). Przede wszystkim jednak dzięki mediom społecznościowym można łatwiej dotrzeć do rodzin aktorów i aktorek, które cały czas mają w pamięci swoich sławnych przodków i są w posiadaniu bezcennych pamiątek, dokumentujących ich karierę i powojenne losy.

Właśnie w dużej mierze na podstawie doniesień wydawanej w latach 20. i 30. prasy, dokumentów oraz relacji krewnych gwiazd powstała książka *Zapomniani artyści II Rzeczypospolitej*, w której przedstawiam losy dwunastu postaci, święcących triumfy w przedwojennej Polsce, a dziś zupełnie zapomnianych: Janiny Smolińskiej, Edwarda Raquella, Almy Kar, Haliny Dunin-Łabędzkiej, Luni Nester, Harry’ego Corta, Włodzimierza Łozińskiego, Moniki Carlo, Iny Benity (dwa rozdziały na temat jej powojennych losów), Bożeny Alesso, Luli Kryńskiej i Stefana Rogulskiego. Podziękowania dla osób, które pomogły mi w rekonstrukcji tych biografów zamieszczam na końcu kolejnych rozdziałów książki.

Dla wielu wymienionych powyżej gwiazd wybuch II wojny światowej oznaczał koniec wielkiej artystycznej kariery, gdyż nie chciały lub nie mogły dalej spełniać się zawodowo. Przykładami mogą tu być historie Iny Benity i Luli (Elżbiety) Kryńskiej, które zostały właściwie uśmiercone za życia – przez lata powielano w książkach błędne informacje o ich śmierci w czasie wojny, gdy tymczasem po prostu wyemigrowały one z kraju. Inni, jak Edward Raquello i Janina Smolińska opuścili Polskę już w latach 20., próbując spełnić swój amerykański sen, a Bożena Alesso spełniła marzenie o zagranicznej karierze dopiero w latach 50. i 60. Wszystkich bohaterów *Zapomnianych artystów II Rzeczypospolitej* łączy

jednak jeden wspólny mianownik: w powojennej Polsce właściwie nie pisano o ich dalszych losach (jedynie w kilku przypadkach zdarzały się nieliczne krótkie wzmianki), skazując ich na powolne znikanie ze społecznej świadomości. Mam nadzieję, że dzięki tej książce historie tych niezwykłych osób zostaną uchronione od zapomnienia.

* * *

Serdecznie dziękuję rodzinom: Iwanowskich, Łagozów, Muraszków, Paschów, Scudderów, Rzyaszczewskich i Rogulskich za udostępnienie zdjęć i dokumentów na potrzeby niniejszej publikacji.

Janina Smolińska: amerykański sen pięknej Polki

Niewielu jest Polaków, którzy osiągnęli ogromne sukcesy w Hollywood. W dwudziestoleciu międzywojennym było ich kilku. Historia Janiny Smolińskiej, która próbowała wtedy zawojować wytwórnie filmowe Los Angeles, pokazuje przy tym, że amerykański sen może zakończyć się równie prędko, jak zacząć.

Aktorka, tancerka, nieoficjalna Miss Polonia i korespondentka zagraniczna magazynu „Kino” – w latach 20. i 30. XX wieku Janina Smolińska była w Polsce uważana za międzynarodową gwiazdę wielkiego formatu. Dziennikarze walczyli o możliwość przeprowadzenia z nią wywiadu, a o jej skomplikowanych małżeńskich perypetiach rozpisywała się amerykańska prasa bulwarowa. Dzisiaj aktorka ta jest postacią całkowicie zapomnianą. Na szczęście prasa sensacyjna z okresu dwudziestolecia międzywojennego pozwala nam częściowo zrekonstruować jej złożony życiorys.

Na scenach Moskwy i Paryża

Janina Smolińska przyszła na świat w 1897 roku na Mazowszu jako córka Edwarda Smolińskiego i Wandy z Rutkowskich. Rok urodzenia artystki znany jest z listy pasażerów transatlantyku płynącego z portu Cherbourg do Nowego Jorku w 1928 roku, tam też podano jako miejsce urodzenia „Poltzk”, czyli Płock. Nie można jednak wykluczyć, że Smolińska, chcąc ukryć fakt urodzenia się na wsi, podała w dokumentach nazwę najbliższego większego miasta. W latach 1899–1908 rodzice Smolińskiej mieszkali bowiem we wsi Konopki w gminie Stupsk, gdzie urodziło się młodsze rodzeństwo aktorki: w 1899 roku Zofia, w 1905 roku Czesław, a w 1908 roku Wiktor. W późniejszych latach Janina Smolińska wzorem wielu koleżanek po fachu często odejmowała sobie lat. W akcie ślubu z 1931 roku podała rok urodzenia 1899, zaś w wywiadzie dla „Rzeczypospolitej” z grudnia 1928 roku oszukała dziennikarza, że urodziła się w 1905 roku w Warszawie. Zalotnie dodała przy tym: „Z wieku mojego nie robię żadnej tajemnicy”.

Janina Smolińska w Hollywood, fotografia sytuacyjna (fot. ze zbiorów NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny - Archiwum Ilustracji. Sygnatura: 1-K-9047)

Kiedy Janina miała czternaście lat, rodzice wyjechali z nią do Rosji. Jako, że od wczesnego dzieciństwa fascynowała się teatrem i tańcem, państwo Smolińscy zapisali ją do szkoły baletowej działającej przy operze moskiewskiej. W wywiadzie dla „Kina”, w którym aktorka opowiadała o swojej młodości, nie padła wprawdzie nazwa tej instytucji, ale z całą pewnością musiał to być słynny Teatr Bolszoi, który od wielu lat patronował Moskiewskiej Akademii Choreografii. W tym czasie Akademii przewodził wybitny baletmistrz i choreograf Wasilij Tichomirov. Dyrektor ten uczył tańca w sposób bardzo klasyczny, unikając wkradającego się do sztuki baletowej nowatorstwa.

Smolińska okazała się pilną uczennicą i szybko stała jedną z głównych tancerek w zespole. Wkrótce wraz z grupą taneczną wyruszyła na światowe tournée. Przez cztery lata młode dziewczęta podróżowały przez centrum Rosji, Syberię, Mandżurię, Japonię, Turcję, Bułgarię, Rumunię i Czechosłowację. Polska tancerka miała wówczas okazję występować na scenach w Piotrogradzie (Petersburgu), Tokio i Konstantynopolu. „Nie straciła Ojczyzna moja w mych oczach na zestawieniu z najbogatszymi czy najpiękniejszymi krajami na którejkolwiek półkuli świata. Podziwiać można na ziemi obcej i nieraz można zachwycać się nimi i lubić szczerze to albo inne otoczenie; ale ziemię swoją rodzoną miłuje się przecież jak matkę” – pisała o swoich licznych zagranicznych wojażach w korespondencji dla „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” z marca 1930 roku.

W 1918 roku Janina została zaangażowana jako koryfejka (baletnica tańcząca w wyróżnionej grupie tancerek, ale jeszcze nie solistka) do baletu w Jassach i zapewne jeszcze w tym samym roku wyszła za mąż za pułkownika rumuńskiej armii. Nigdy nie podała w żadnym wywiadzie jego nazwiska, był to zresztą bardzo krótki związek. Pierwszy mąż Smolińskiej, stojący po stronie białych, zginął wkrótce w czasie walk z bolszewikami. Po śmierci męża, dowiedziawszy się o odzyskaniu przez Polskę niepodległości, stęskniona za ojczyzną tancerka porzuciła szkołę baletową i postanowiła wrócić do odrodzonego kraju.

W Polsce Janina Smolińska spróbowała swoich sił w aktorstwie. Wiadomo, że w 1922 roku wystąpiła w niemym filmie *Za trzy spojrzenia* produkcji wytwórni Estefilm Katowice, zaś w 1923 roku w *Od kobiety do kobiety*, w którym główną rolę grał jeden z najwybitniejszych polskich aktorów teatralnych – Józef Węgrzyn. Mając wciąż w pamięci sale pełne ludzi oglądających jej występy taneczne, Smolińska liczyła na to, że w krótkim czasie stanie się gwiazdą filmową. Na wielką karierę w Polsce nie miała jednak większych szans. „Grałam w kilku filmach polskich, ale wyniki pracy były tak znikome, że liczyć się z nią nie należy” – wspominała ten epizod z życia na łamach „Kina” w 1932 roku.

W 1924 roku wyjechała więc do Paryża, gdzie postanowiła wrócić do korzeni i zatrudnić się jako tancerka. Nabyte w prestiżowej Moskiewskiej Akademii Choreografii umiejętności sprawiły, że po kilku miesiącach spędzonych w teatrze Palace stała się jedną z głównych gwiazd Folies Bergère, kultowej paryskiej sali koncertowej. W 1925 roku wystąpiła między innymi jako Le Chia-nti u boku francuskiej aktorki Suzy Béryl w rewii *Un Soir de Folie*. Smolińska nie bała się wyzwania i nagich scenicznych występów przed ogromną widownią. Wieść o rewiiach z udziałem Polki szybko dotarła do polskiej prasy. W lutym 1926 roku jedna z lwowskich gazet opisała spektakl, w którym Smolińska grała japońską kurtyzanę: „«Robiła» ją Smolińska zupełnie naga, zastaniając jedynie trzymany w ręku czarnym kotem miejsca, które pruderia, nieprzewyciężona nawet przez współczesne music-halle, każe na scenie zastaniać”.

Jednocześnie jednak Janina Smolińska nie rezygnowała z ambitniejszych przedsięwzięć. W Paryżu zagrała w kilku nowatorskich filmach wytwórni Pathé, łączących animację z grą prawdziwych aktorów. Nad całością prac czuwał pionier polskiego filmu rysunkowego, Stanisław Dobrzyński. „Paryż pieścił mnie, jeśli się można tak wyrazić. Role miałam pierwszorzędne, uznanie krytyki, jakie tylko wymarzyć sobie można i objawy uwielbienia ze strony publiczności” – wspominała na łamach „Ikaca” w 1930 roku. Wkrótce o urodzie polskiej tancerki z Folies Bergère

Jan Kiepura i Janina Smolińska
w Paryżu w 1928 roku
(fot. ze zbiorów NAC, Koncern
Ilustrowany Kurier Codzienny -
Archiwum Ilustracji.
Sygnatura: 1-K-8269)

zrobiło się głośno, piękno pomogło jej też w późniejszych latach dostać się do Hollywood.

U bram Hollywood

13 września 1927 roku Janina Smolińska wzięła udział w wyborach „La belle de Deauville”, w których nagrodą miała być główna rola kobieca w filmie o tym samym tytule w reżyserii Henriego Diamanta-Bergera. Podobny konkurs miał też na celu wyłonienie głównej roli męskiej. Ostatecznie w żeńskiej kategorii zwyciężyła panna Renée Méré i to ona podpisała kontrakt filmowy z wynagrodzeniem wynoszącym 50 tysięcy franków za rolę. Smolińska zajęła drugie miejsce, ale ponieważ nie wybrano w konkursie żadnego mężczyzny, podjęto decyzję, że również zostanie zaangażowana do filmu w jednej z głównych ról. O samej produkcji, jeżeli w ogóle została nakręcona, brak jakiegokolwiek informacji.

Z kolei pod koniec maja 1928 roku artystka uczestniczyła w konkursie piękności aktorek filmowych w Brukseli. Wyróżniała się na tle innych kandydatek niebanalną urodą, dzięki czemu pokonała trzysta innych kobiet z całego świata i otrzymała tytuł nieoficjalnej polskiej Miss Polonia (pierwszą polską miss z prawdziwego zdarzenia została rok później warszawianka Władysława Kostakówna). Tak opisywał urodę Smolińskiej cztery lata później dziennikarz „Kina”: „Uroda – niezwykle oryginalna i frapująca, chwilami nawet niepokojąca. Heban włosów, głęboko osadzone, żywe i pełne niesamowitego blasku oczy i uśmiech... dziecka. Cocktail. Dziwne połączenie wampira i dziecka”. Urodę polskiej gwiazdy doceniono również na konkursach piękności w Londynie i Paryżu. „Dostaję tysiące propozycji małżeńskich, nawet z najbardziej egzotycznych krajów. Jestem stale oblegana przez ciekawych, niedających mi spokoju fotografów. Ach, panie, jakim przekleństwem jest dla mnie czasami moja piękność” – narzekała nieskromnie na nadmierną popularność w rozmowie z dziennikarzem „Rzeczypospolitej” w grudniu 1928 roku.

23 listopada 1928 roku Janina Smolińska po ośmiodniowej podróży przybyła z Francji do USA. W polskiej i amerykańskiej prasie pisano, że brała udział w wyborach Miss Universe w Galveston, w Teksasie, lecz nie figuruje ona na liście kandydatek do tytułu. Ponadto teksański konkurs Miss Universe 1928 odbył się 4 czerwca 1928 roku, zatem urodziwa Polka musiała wziąć udział w innym konkursie piękności, być może również noszącym nazwę „Miss Universe”. Wiosną 1929 roku występowała między innymi w teatrze Capitol w Detroit, a polskie dzienniki sensacyjne pisały o jej planach poślubienia księcia Sergiusza Wołkońskiego, prowadzącego w tym mieście szkołę fechtunkową. Ostatecznie jednak do małżeństwa nie doszło, a artystka po kilku miesiącach wyjechała do Los Angeles.

Wkrótce Smolińska otrzymała ofertę zagrania w kilku hollywoodzkich filmach wytwórni First National Pictures oraz Metro-Goldwyn-Mayer. Już po kilku miesiącach trafiła na plan *Płomiennej piosenki* w reżyserii Alana Croslanda. Praca w Hollywood

Fotos z filmu *Monsieur Le Fox*. W środku z pakunkiem stoi Gilbert Roland. Po jego lewej stronie (oznaczona jako „I” – Lena Molena, po prawej, oznaczona jako „II” – Janina Smolińska (fot. ze zbiorów NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny - Archiwum Ilustracji. Sygnatura: 1-M-2787-2)

nie należała jednak do najłatwiejszych. W 1930 roku tak żaliła się warszawskiemu miesięcznikowi „Naokoło świata”: „Trzeba przecież ciągle ładnie wyglądać, a skąd czerpać to piękno, gdy się jest bezustannie niewyspaną. Nie można tu myśleć o swobodzie, a zawsze trzeba pozować, ciągle trzeba być lalką i choć nie dla filmu a jednak grać. Zawsze trzeba być ostrożną i sprytną, zawsze stosować więcej dyplomacji, niż zaufania. A w dodatku tego wszystkiego bardzo często nie rozumieć co zazdrosne usta mówią lub nawet nie rozumieć co życzliwie radzą”. Do filmów malował ją jednak wybitny Max Factor (Maksymilian Faktorowicz), a poza tym była otoczona kwiatami i luksusowymi willami, w których mieszkaly największe gwiazdy kina, zatem nie miała na co narzekać.

W *Płomiennej piosence* polska artystka kierowała 300-osobową grupą taneczną, lecz jej rola należała do drugoplanowych.

Nie obyło się też bez małego skandalu z udziałem tancerki – kiedy reżyser Crosland zdążył już krzyknąć „Kamera, akcja!”, okazało się, że strój Smolińskiej jest zbyt skąpy jak na ówczesne wymagania hollywoodzkich cenzorów. Ostatecznie film odniósł ogromny sukces i doczekał się nawet nominacji do Oscara za najlepszy dźwięk. Rok później na ekranach kin pojawił się *Monsieur Le Fox*, w którym również można było zobaczyć polską piękność. W tym czasie o Janinie Smolińskiej zrobiło się w polskiej prasie sensacyjnej naprawdę głośno. Do kraju napływały zdjęcia z Hollywood. Polka pojawiała się na nich obok takich gwiazd, jak choćby Gilbert Roland, wybitny amerykański aktor meksykańskiego pochodzenia. Z kolei zagraniczny dziennik „Hollywood News” nazwał Smolińską jedną z najurodziwszych i najbardziej utalentowanych artystek.

W Mieście Aniołów z pewnością pomagali odnaleźć się Smolińskiej inni przedstawiciele tamtejszej Polonii. W tym samym czasie karierę w USA robił między innymi niegdysiejszy student Politechniki Warszawskiej, Edward Zylberberg-Kucharski, obsadzany w amerykańskich filmach w rolach latynoskich kochanków pod pseudonimem Eduardo Raquello. Pod obco brzmiącymi nazwiskami, takimi jak Pola Negri, Gilda Gray czy Estelle Clark, kryły się aktorki polskiego pochodzenia – Apolonia Chałupiec, Marianna Michalska i Stanisława Zwolińska. W Ameryce od kilku lat przebywał również Paweł Faut, którego Smolińska poznała w Polsce na planie filmu *Za trzy spojrzenia*. Młody aktor był aktywnym działaczem Polonii, a jego płyta *Polish Eagles* sprzedała się w USA w nakładzie 100 tysięcy egzemplarzy.

Smolińska zaangażowała się w informowanie polskiej prasy o losach mieszkańców Los Angeles, zostając korespondentką zagraniczną magazynu „Kino” i dziennika „Ilustrowany Kurier Codzienny”. Dzieliła się między innymi najnowszymi informacjami na temat Grety Garbo, Carol Lombard i Clary Bow. Z kolei w listopadzie 1930 roku donosiła o kryzysie przemysłu filmowego w Hollywood i plotkach na temat planów przeniesienia całego biznesu do Nowego Jorku. „Mary Pickford i Charlie Chaplin sprzeciwiają się temu, bo nie chcą opuścić słonecznej Kalifornii,

ale też nie chcą uwierzyć w podszepty zakulisowych finansistów, których „genialne” pomysły mogą znów doprowadzić do katastrofy tak, jak się obraca w katastrofę „business” filmu dźwiękowego, a to z przyczyn, które zaraz wytłumaczę” – snuła swoją dramatyczną wizję artystka. Ostatecznie stolica amerykańskiej kinematografii pozostała na swoim miejscu, chociaż już wkrótce zabrakło w niej miejsca dla Janiny Smolińskiej.

Czar pryska

Problemem dla polskiej artystki okazało się prawo pobytu w Stanach Zjednoczonych. Ze względu na pracę w wytwórni First National Pictures, 23 listopada 1929 roku przedłużono jej możliwość legalnego przebywania w Ameryce o pół roku, lecz po tym czasie Smolińska z jakiegoś powodu nie zwróciła się z wnioskiem o kolejną prolongatę. Możliwe, że przez te właśnie kłopoty aktorki Universal Pictures zrezygnowało z obsadzenia jej w głównej roli w jednym ze swoich filmów. Sytuacja stała się na tyle poważna, że 16 czerwca 1931 roku wydano wobec Smolińskiej nakaz aresztowania. 22 czerwca artystka znalazła się w więzieniu, lecz natychmiast, po wpłaceniu kaucji w wysokości 500 dolarów, została uwolniona. O wszystkich wydarzeniach związanych z problemami pięknej Polki w Hollywood skrupulatnie informowały amerykańskie dzienniki, między innymi „Reading Eagle”, „Pittsburgh Post-Gazette” i „Miami Daily News”. Na wydłużenie prawa pobytu w Stanach Zjednoczonych imigranci mieli różne sposoby. Jednym z najpopularniejszych były krótkie wyjazdy do Meksyku, po których mogli automatycznie odnowić prawo zamieszkania w USA. Janina Smolińska znalazła inny sposób – małżeństwo.

3 września 1931 roku w Santa Ana w Kalifornii Smolińska zawarła cywilny ślub z 47-letnim rozwiedzionym przedsiębiorcą Wacławem Walterem Grabowskim, który na początku XX wieku wyemigrował do Stanów Zjednoczonych z Raciąża. Prowadził on firmę, która dostarczała peruki do hollywoodzkich filmów. Wybranek Janiny był również aktywnym działaczem polonijnym,

prezesem zrzeszenia polsko-amerykańskich klubów w Kalifornii. W 1928 roku podejmował w swoim mieszkaniu Jerzego Jelińskiego, polskiego harcerza, który w ciągu dwóch lat objechał samochodem świat dookoła.

Małżeństwo z Grabowskim było wyjątkowo nieudane, a początkowa sielanka szybko zamieniła się w koszmar. Biznesmen zarzucał żonie, że późno wraca do domu i źle się prowadzi, a 31 grudnia 1931 roku w tajemnicy przed nią złożył pozew o rozwód. Rozpoczęło to prawdziwą batalię w sądzie i na łamach prasy. Smolińska pokazywała sędziemu Charlesowi B. McCoyowi posiniaczone ramiona i nogi, kreując się na ofiarę przemocy domowej. Grabowski z kolei mówił, że to żona zaatakowała go pierwsza, czego dowodem miało być jego podbite oko. Według Janiny i jej adwokata, L. A. Blooma, wina leżała po stronie męża. Pierwotnie miał zgodzić się na ślub w celu przedłużenia aktorce pobytu w Kalifornii oraz na jej wyjazd na kilka miesięcy do Polski. Kiedy jednak Smolińska czekała na pociąg do ojczyzny, dowiedziała się z prasy, że Grabowski złożył pozew rozwodowy.

Chociaż w połowie lutego 1932 roku Walter Grabowski wycofał pozew i pogodził się z żoną, medialna szopka, którą małżonkowie urządzili w amerykańskiej prasie, poważnie zaszkodziła ich karierze. Janina chciała przede wszystkim odpocząć i wrócić do ojczyzny, gdzie czekali na nią z utęsknieniem krewni i dziennikarze, dla których nadal miała nieskazitelną opinię. Jeszcze w trakcie procesu rozwodowego, 5 lutego 1932 roku, wsiadła więc w pociąg do Nowego Jorku, skąd miała się udać w drogę powrotną do Polski. Jak utrzymywali znajomi Grabowskich, to Walter kupił żonie bilet i dał tysiąc dolarów na nieprzewidziane wydatki na trasie.

Po krótkim pobycie w Paryżu, 29 maja 1932 roku Smolińska znalazła się już w Hotelu Europejskim w Warszawie, gdzie udzieliła wywiadu przedstawicielowi magazynu „Kino”. Pragnęła odpoczynku od nadmiernego zainteresowania, jakie w ostatnim czasie wywołała. „Wyjeżdżam nad polskie morze, na Hel. Niech się trochę pocieszę jego widokiem” – opowiadała o swoich planach na łamach gazety. W rozmowie zwierzyła się również z pomysłu

Janina Smolińska na fotografii
sytuacyjnej (fot. ze zbiorów NAC,
Koncern Ilustrowany
Kurier Codzienny - Archiwum Ilustracji.
Sygnatura: 1-K-9046)

nakręcenia filmu *Emigrant*, opowiadającego o losach polskiej emigracji w Ameryce. Ostatecznie produkcja nie została zrealizowana.

Powrót do korzeni

Smolińska miała spędzić w Polsce tylko pół roku, ale została na prawie dwa lata, budząc powszechny podziw na warszawskich salonach. Na początku 1933 roku wzięła udział w Balu Mody w Hotelu Europejskim, na którym otrzymała pierwszą nagrodę za suknię balową ze rdzawej tafty dzieła popularnego warszawskiego domu mody Goussin Cattlely. Pobyt w ojczyźnie zaowocował jednak również kolejnym skandalem obyczajowym z udziałem Smolińskiej. 18 maja 1933 roku na łamach „Dobrego Wieczoru” ukazała się informacja, że pisarz Stanisław Brochwicz-Kozłowski, jakoby narzeczony aktorki, oskarżył ją o przywłaszczenie 2500 zł i cennych kosztowności oraz pobicie.

Wszystko było oczywiście wierutnym kłamstwem, do czego po tygodniu przyznał się sam autor pomówień. „Wszelkie zarzuty przeciw p. Janinie Smolińskiej o przywłaszczenie i działanie na moją szkodę są pozbawione prawdy. Dobre imię p. Smolińskiej, która tak wiele zdziałała na całym świecie dla propagandy polskiej sztuki, nieskazitelność i szlachetność jej charakteru wykluczają możliwość popełnienia przez nią czynów nieetycznych” – tłumaczył w liście do redakcji „Dobrego Wieczoru” Brochwicz-Kozłowski, załączając przeprosiny za wyrządzoną jej krzywdę moralną. Sam autor zamieszania, który już przed wojną sympatyzował z nazistami, zostanie w 1941 roku zamordowany przez polskie podziemie jako niebezpieczny agent gestapo.

Mimo afery z Brochwiczem-Kozłowskim Smolińska bardzo miło spędziła czas w ojczystym kraju. W listopadzie 1933 roku zachwycała się na łamach lwowskiej „Awangardy” perspektywą budowy w Brzuchowicach pod Lwowem nowej wytwórni filmowej, stale podkreślała też swoją troskę o Polskę i jej obraz na arenie międzynarodowej. „Wszystko się ogromnie posuwa na przód. Jedno mam tylko zastrzeżenie: za mało jest u nas reklamy i propagandy, za mało krzyczymy o sobie” – mówiła o kraju w rozmowie z dziennikarzem Karolem Fordem tuż przed kolejnym wyjazdem do Hollywood w styczniu 1934 roku. Chwaliła się również, że podczas pobytu w Los Angeles ogłosiła międzynarodowy konkurs na najpiękniejsze pismo filmowe, w którym „Kino” zdobyło pierwszą nagrodę. To właśnie z tym pismem Smolińska miała zawsze najlepsze relacje, pojawiła się w nim nawet jako gwiazda z okładki (w 1930 roku jej kadr z filmu *Płomienna piosenka* trafił też na okładkę „Światowida”). W Mieście Aniołów czekali na nią mąż Walter Grabowski oraz wytwórnia First National Pictures, która postanowiła odnowić z nią kontrakt, ale amerykański sen nie spełnił się już po raz drugi. Paryż, w którym miała się zatrzymać w drodze do Stanów Zjednoczonych, z jakiegoś powodu stał się jej domem na kolejne lata.

W lipcu 1934 roku Janina Smolińska w wywiadzie udzielonym dziennikarce „Kina” Thei Weinberg, piszącej jako Thea Incognito,

zdradziła, że Folies Bergère chce ponownie nawiązać z nią współpracę. Nie była jednak pewna, jaką podjąć decyzję. „Mam dość kontraktów i dosyć... doświadczenia” – tłumaczyła. Pracowała w tym czasie nad własną rewią objazdową, planowała wyjazdy do Ameryki Południowej i Afryki Północnej oraz chwaliła się propozycjami filmowymi od francuskiego studia Pathé-Natan i polskiego reżysera Jana Kucharskiego. Pierwszą ofertę odrzuciła od razu – właściciel Pathé Bernard Natan cieszył się w prasie złą sławą, a jego firma miała już w tym czasie duże problemy finansowe. Druga propozycja zakładała wyjazd na kilka miesięcy na afrykańską wyspę Fernando Po (obecnie Bioko). „Czy film na Fernando-Po jednak porwie Smolińską, czy też jej praca nad rewią, twórcza i samodzielna zatrzyma ją na dłużej?” – zastanawiała się reporterka „Kina”.

W czerwcu 1935 roku polska artystka pojawiła się na okładce „Paris Music Hall”. W skąpym kostiumie rewiowym, ze smukłą sylwetką baleriny podpisana jako „Janina Smolińska. Gwiazda Hollywood” promowała najnowsze przedstawienie, w którym brała udział. Po niemal dziesięciu latach szukania swojego miejsca w świecie wybrała powrót do korzeni, na deski ukochanej sceny Folies Bergère. Nie chciała jednak tylko występować. Lata pracy na scenie sprawiły, że postanowiła podzielić się swoją ceną wiedzą z innymi młodymi dziewczętami, które również marzyły o karierze tanecznej. Pod koniec lat 30. Smolińska założyła własny zespół baletowy o nazwie Balet Polski, do którego zaangażowała polskie tancerki mieszkające we Francji. Część organizowanych przez artystkę spektakli miała charakter typowo rewiowy, chociaż zdarzały się również tańce dziewcząt w polskich strojach ludowych. W 1938 roku występ zespołu Smolińskiej w Paryżu oglądał między innymi konsul generalny Rzeczypospolitej, Stanisław Kara. O polskiej gwiazdce znów rozpisywała się prasa, a Smolińska znalazła swoje miejsce na ziemi.

W czerwcu 1939 roku magazyn „As” donosił o występach baletu Baletu Polskiego w Nicei i planach światowego tournée grupy, którego zwieńczeniem miał być występ w Nowym Jorku. Dziennikarz „Asa” tak pisał o zespole Smolińskiej: „Francuzi

oceniają niezmiernie życzliwie działalność artystyczną świetnej tancerki Janiny Smolińskiej, jak również jej owocną pracę pedagogiczną, która daje pierwszorzędne rezultaty”. Działalność „Baletu Smolińskiej”, jak ochrzciła go polska prasa, została jednak brutalnie przerwana przez wybuch II wojny światowej. W okresie działań zbrojnych Janina Smolińska nie zapomniała o swojej ojczyźnie i angażowała się w życie kulturalne francuskiej Polonii. 16 lutego 1940 roku paryski „Narodowiec” donosił, że gościła na uroczystej premierze spektaklu Teatru Polskiego w Paryżu z udziałem emigracyjnych władz, gdzie w główne role wcielali się m.in. Zbigniew Ziemiński i Irena Eichlerówna.

O dalszych losach artystki wiadomo niewiele. Jeszcze w latach 50. mieszkała w Paryżu przy Rue Saint-Marc. W 1954 roku prestiżowe pismo taneczne „Dancing Times” donosiło, że artystka założyła własną szkołę taneczną i planuje realizację nowego programu baletowego. Z rodzimych gazet zniknęła jednak całkowicie. W prasie pogrążonej w mrokach stalinizmu Polski Ludowej nie było już miejsca, aby informować o Polce, która próbowała podbić Hollywood i z sukcesem zawojowała Paryż.

Bibliografia

Opracowania:

1. Greene Victor, *A Passion for Polka. Old-Time Ethnic Music in America*, Berkeley-Los Angeles-Oxford 1992.
2. Mamontowicz-Łojek Bożena, *Terpsychora i lekkie muzy. Taniec widowiskowy w Polsce w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Warszawa 1972.

Artykuły:

1. *Beauty Accused of Assaulting Husband*, „Miami Daily News” z 7 stycznia 1932 roku.

2. *Beauty And Mate Fight Word Duel*, „The Pittsburgh Press” z 28 stycznia 1932 roku.
3. *Czy wiadomo p. ministrowi i co zamierza on uczynić?* „Ilustrowana Republika” 1926, nr 56.
4. *Do You Know That Estelle Clark Is Polish?*, „Poland” 1928, t. 9.
5. *Film Beauty Too Rough, Husband Says. Sent Home*, „Reading Eagle” z 6 lutego 1932 roku.
6. *Janina Smolińska wychodzi za mąż za księcia Wołkońskiego*, „Głos Poranny” 1929, nr 145.
7. *La Belle de Deauville*, „Figaro” 1927, nr 256.
8. *Marital Rift Is Patched Up By Actress and Her Husband*, „Pittsburgh Post-Gazette” z 23 lutego 1932 roku.
9. *„Miss Poland” Weds*, „The Reading Eagle” z 4 września 1931 roku.
10. *Najpiękniejsze kobiety Europy*, „Hasło Łódzkie” 1928, nr 333.
11. *Nasze okładki. I. Janina Smolińska*, „Kino” 1932, nr 22.
12. *Niebywała kariera Polki. Janina Smolińska, aktorka warszawska, stała się ulubienicą świata*, „Express Wieczorny Ilustrowany” 1928, nr 156.
13. *Polish Beauty Ends Suit For Divorce*, „The Pittsburgh Press” z 20 lutego 1932 roku.
14. *Polish Beauty Marries But Status As Citizen of U.S. Still Uncertain*, „The Grape Belt” 1931, nr 11.
15. *Polish Beauty May Escape Deportation*, „Pittsburgh Post-Gazette” z 28 sierpnia 1931 roku.
16. *Polish Dancer Wore a Smile, But Forgot Her Beads*, „Jefferson City Post-Tribune” z 27 listopada 1929 roku.
17. *Pomniejszyciel blasku gwiazdy filmowej*, „Dobry Wieczór” 1933, nr 121.
18. *Salomé and Sadler’s Wells*, „Dancing Times” 1954.
19. *Sukcesy polskiej tancerki w Paryżu*, „Świat” 1927, nr 13.
20. *Wielki sukces Teatru Polskiego*, „Narodowiec” 1940, nr 40.
21. *Z Balu Mody w Hotelu Europejskim*, „Świat” 1933, nr 3.
22. *Brochwicz Stanisław, Rehabilitacja Janiny Smolińskiej*, „Dobry Wieczór” 1933, nr 121.

23. Ford Karol, *Janina Smolińska wraca do Hollywood*, „Kino” 1934, nr 3.
24. J. J., *Balet Smolińskiej*, „As” 1939, nr 23.
25. m. s. [Mieczysław Sztycer?], *Gwiazda music hallów paryskich między nami. Dzieje kariery Janiny Smolińskiej*, „Kino” 1932, nr 25.
26. R. Z., *Polskie filmy rysunkowe z roku... 1918!*, „Wiadomości Filmowe” 1934, nr 23.
27. Radkiewicz Małgorzata, *Publicystki lwowskiej „Awangardy” o „sprawach teatru, kina i radia”*, „Kultura Popularna” 2015, nr 4 (46).
28. Smolińska Janina [Smojan], *Janina Smolińska w Hollywood*, „Naokoło świata” 1930, nr 70.
29. Smolińska Janina, *Moje pierwsze wrażenia z Hollywood*, „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1930, nr 105.
30. Smolińska Janina, *O polskie Hollywood*, „Awangarda” 1933, nr 5.
31. Smolińska Janina, *W Hollywood „klapa” na całej linii*, „Kino” 1930, nr 43.
32. Smolińska Janina, *Warszawskie „Kino” robi furorę w Hollywood*, „Kino” 1931, nr 11.
33. Smolińska Janina, *Wiadomości z Hollywood przesyła Janina Smolińska*, „Kino” 1931, nr 9.
34. W. Zan., *„Miss Poland”, najpiękniejsza Polka świata*, „Rzeczpospolita” 1928, nr 358.
35. Weinberg Thea [Thea Incognito], *Janina Smolińska jako impresario*, „Kino” 1934, nr 31.

Dokumenty i bazy danych:

1. Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Raciąż. Księga urodzonych z 1884 roku, nr 175/1884.
2. Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Stupsk powiat mławski. Księga urodzonych z 1899 roku, nr 15/1899.
3. Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Stupsk powiat mławski. Księga urodzonych z 1904 roku, nr 56/1904.
4. Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Stupsk powiat

- mławski. Księga urodzonych z 1905 roku, nr 66/1905.
5. Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Stupsk powiat mławski. Księga urodzonych z 1908 roku, nr 3/1908.
  6. Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Stupsk powiat mławski. Księga zmarłych z 1905 roku, nr 13/1905.
  7. *California, County Marriages, 1850-1952*, Family Search, <<https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:K8F8-2LG>>, [dostęp: 19 sierpnia 2019 roku].
  8. Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej Wszystkich Świętych w Warszawie. Księga zaślubionych z 1930 roku, nr 314/1930.
  9. *New York, New York Passenger and Crew Lists, 1909, 1925-1957*, Family Search, <<https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:24XZ-P4L>>, [dostęp: 19 sierpnia 2019 roku].

„Histmag.org” to najdłużej istniejący w Polsce serwis poświęcony szeroko rozumianej historii, założony 1 X 2001 roku. Codziennie aktualizujemy portal o nowe treści: artykuły, newsy, recenzje, publicystykę, konkursy. Docieramy do kilkuset tysięcy osób miesięcznie.

Historię traktujemy w sposób szeroki i interdyscyplinarny. Interesuje nas to, jak przejawia się ona we współczesnym życiu społecznym i kulturalnym – w literaturze, muzyce, sztuce, polityce. Dążymy do rzetelnej popularyzacji historii, bez popadania w tabloidyzację.

Publikujemy materiały osób o różnych poglądach, pod warunkiem ich wysokiej wartości merytorycznej. Pragniemy, by Histmag był miejscem dyskusji i ścierania się różnych opinii, nie zaś medium propagującym jedyną słuszną wizję historii. Łączy nas historia!

Histmag to najczęściej wybierany przez reklamodawców internetowy serwis historyczny w naszym kraju. To także stale rosnąca społeczność miłośników historii – pasjonatów, studentów, nauczycieli, naukowców, którzy regularnie wspierają naszą działalność swoimi darowiznami.

Inne książki w serii BIBLIOTEKA HISTMAGA:

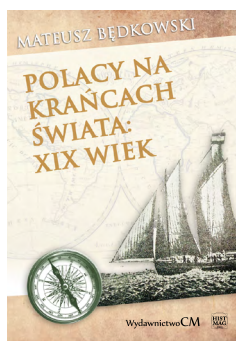
Jak naprawdę układały się losy
Kazimierza Wielkiego
i najbliższych mu kobiet?

Poznaj prawdziwe historie
bohatek i bohaterów
popularnego serialu!

Od tajemniczej Ameryki Południowej,
przez gorącą Afrykę, nieprzystępną
Syberię aż do dalekiej Australii.

Mateusz Będkowski zabiera nas
na wyprawę śladami polskich XIX-
wiecznych podróżników: naukowców,
poszukiwaczy przygód i zesańców.

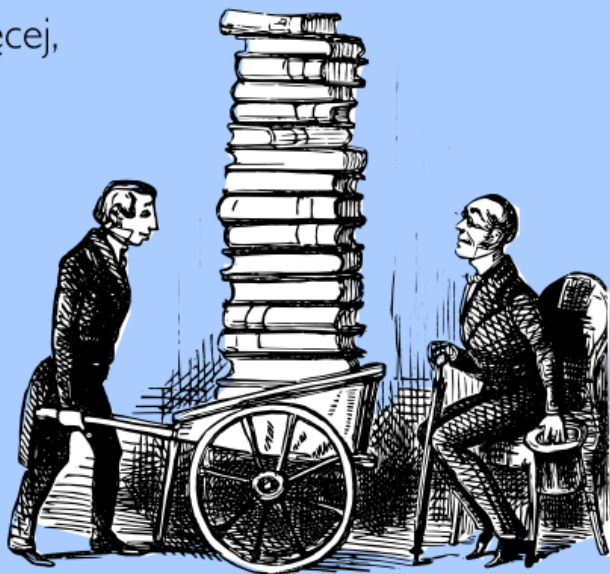

Dwadzieścia regionów i dziesiątki
atrakcji turystycznych, które zasługują
na bliższe poznanie i odwiedziny.

Zapraszamy do wspólnej podróży
śladami przeszłości!

Wzięłbym więcej,
ale miałem
słaby transfer.

Kupuj świetne historyczne e-booki i wspieraj ulubiony portal.

Każdego miesiąca do sklepu Histmaga trafiają nowe, ciekawe e-booki. Dochód z ich sprzedaży wspiera działalność pierwszego polskiego portalu historycznego. Po to, by zawsze był ktoś, kto mówi, jak było. Sprawdź dostępne tytuły pod adresem <http://histmag.org/sklep>

BIBLIOTEKA HISTMAGA

Ich błyskotliwe kariery legły w gruzach wraz z wybuchem II wojny światowej. Marek Teler, bazując na nieznanymi wcześniej źródłach, odkrywa tajemnice przedwojennych gwiazd kina i estrady. Przenieśmy się do świata, którego już nie ma: celuloidowych taśm filmowych, porywających rewii oraz zapomnianych osobistości polskiej kultury!

Marek Teler

dziennikarz, popularyzator historii, bloger. Współpracownik portalu historycznego Histmag.org i czasopisma „Focus Historia”. Interesuje się między innymi historią kobiet oraz genealogią. Autor książki „Kobiety króla Kazimierza”.

fot. Zuzanna Jacewicz